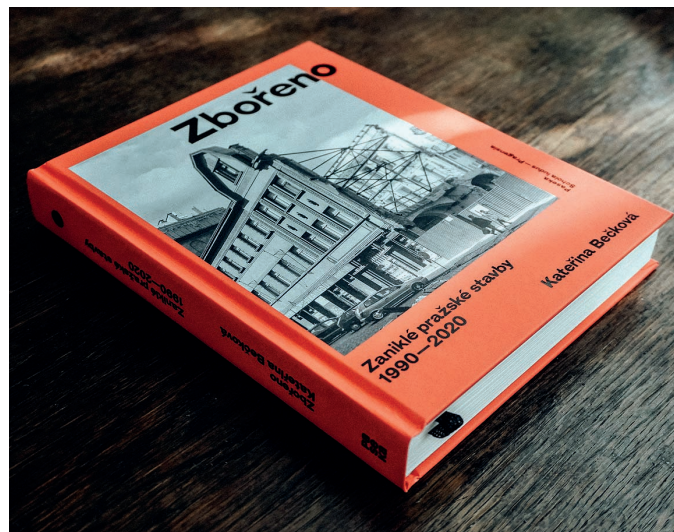

11

Obr. 11. Slavnostní vyhlášení Ceny Národního památkového ústavu Patrimonium pro futuro v úterý 9. listopadu 2021 na Nové scéně Národního divadla v Praze. Foto: Roman Indrová-Semelková, 2021.

né dodržování tradičních řemeslných postupů. Díky tomu získal objekt zpět zapomenutou barvnost a vrátil se k výrazu z přelomu 19. a 20. století, kterého se podařilo dosáhnout přes nutné začlenění novodobých technologií – zejména hasicích a bezpečnostních systémů – do stavby. Přestože tedy nebylo možné realizovat naprosto přesnou kopii původní stavby, je Libušín dokladem, že i v současných podmínkách lze památky obnovovat velmi věrohodně. Udělením diplomu osvědčujícího mezinárodní potenciál akce vyjádřil Národní památkový ústav Národnímu muzeu v přírodě doporučení ucházet se za obnovu Libušína o ocenění v některé z mezinárodních soutěží.

Na upozornění *Památkový reflektor* byl nominován pouze jeden počin, a tím je *Záchrana a nové zpřístupnění paláce hradu Helfštyna* (obr. 10). Význam této akce a jeho komparace s obnovou Libušína a záchranou Mederova domu v Žatci (příklady rozdílných přístupů ke třem podobným situacím) byly tématem historicky prvního metodického workshopu Ceny NPÚ, který se konal 2. prosince 2021 (obr. 11).

Mgr. Jana TICHÁ
ticha.jana@npu.cz
NPÚ, Generální ředitelství

Kronika zmizelého

BEČKOVÁ, Kateřina. *Zbořeno. Zaniklé pražské stavby 1990–2020*. Praha: Paseka a Kateřina Bečková, Schola ludus – Pragensia, 2021. 256 s. ISBN 978-80-7637-161-3 (Paseka). ISBN 978-80-87559-17-8 (Kateřina Bečková, Schola ludus – Pragensia).

Když po roce 1989 mohla být veřejnost seznámena s masivními ztrátami památkového fondu zaviněnými desítkami let vlády komunistického režimu, bilance působila odstrašujícím dojmem. Záhy se však ukázalo, že nově nastolená demokracie sama o sobě kulturní dědictví neochrání. Není to však stát a jeho instituce a správa, kterým historické budovy překáží, ale soukromý kapitál. Kateřina Bečková, autorka recenzované knihy, byla přímou účastnicí prvních porevolučních demolic v Praze a tato zkušenost ji natolik zasáhla, že ochraně památek hlavního města zasvětila své působení v Klubu Za starou Prahu, jehož byla dlouhou předsedkyní. V průběhu desetiletí shromažďovala data a informace o aktuálních kauzách, ať již mediálně známých a aktivisticky monitorovaných, nebo probíhajících jen tak mimochodem, bez většího zájmu veřejnosti. Výsledkem této aktivity je kniha *Zbořeno. Zaniklé pražské stavby 1990–2020* představující výběr zhruba šedesáti zbouraných a v menší míře i demolicí přímo ohrožených budov.

Kniha je koncipována jako průvodce po demolicích. Po úvodních kapitolách zamýšlejících se nad obecnými principy památkové péče, občanské společnosti a možnostmi bránit se de-

veloperským záměrům následují logicky poskládaná hesla jednotlivých zbouraných domů. Zde se dostáváme k hlavní devize publikace, totiž schopnosti autorky představit objekty stručně, ale přesto informačně dostatečně za pomoci bravurně cizelovaných argumentů. Představované demolice nejsou seřazeny chronologicky, ale podle typů objektů, jejich lokalizace a dalších specifik. Po časovém a stylovém zařazení následuje popis okolností zániku, jeho důvody, průběh a výsledek. Zcela správně autorka uvádí nejen developerské společnosti stojící za zániky popisovaných památek, ale i architektky projektující novostavby na jejich parcelách a pozemcích. Demolice se totiž nedějí ve vzduchoprázdnu, ale stojí za nimi konkrétní společnosti a konkrétní lidé nesoucí za ně zodpovědnost. Podíl na zániku historické architektury se stává součástí jejich reputace. Pro ještě lepší názornost by posloužilo vložení snímků současné podoby nemovitostí, na nichž by vystal kontrast mezi starým a novým. Možná bychom u některých případů i naznali, že se architektonické kvality novostavby vyrovnaly těm historickým.

Kniha představuje zejména budovy stojící v pražské památkové rezervaci nebo v některé z mnoha památkových zón, a dokonce i domy původně požívací památkový status. Jedná se například o tzv. Kozákův dům na rohu Václavského náměstí a Opletalovy ulice, osadu Budánka nebo historizující domy Karlína, jejichž zániku pomohlo poškození během povodně roku 2002. Poznání, že památková ochrana není dostačující a sama o sobě nezaručuje zachování chráněné stavby, bylo po roce 1989 nepo-

chybně bolestivé. Ukázalo se, že zejména developerské projekty neznají hranice a případné nízké pokuty mnohonásobně vyváží zisk z novostaveb.

V průběhu desetiletí ověřované praktiky směřující ke stržení historických domů známe nejen z Prahy. V Brně se rovněž bourají stavby v památkové rezervaci a s právě vrcholící kauzou tzv. pozdě zapsaných památek je zdejší kulturní dědictví přímo ohroženo na své existenci. Podnikatelé ve stavebnictví a realitách si toho jsou dobře vědomi a nepřehledné situace využívají. Publikace, jakou napsala Kateřina Bečková, si nepochybně zaslouží i Brno a další města. Sepsání zmizelých hodnot patrně nepřesvědčí developery, aby odolali lákavým svodům lukrativních parcel „obsazených“ historickou architekturou, má však význam v burcování odborníků a veřejnosti. Volá po větší kontrole změn v našich městech, což dokládá i předsádka knihy nabízející sedm kroků směřujících k zamezení demolice. Poslední z nich zní: „Běž si barák vyfotit, abys měl alespoň nějakou památku.“

Možná by tato výzva měla stát hned na začátku. Velká část popisovaných objektů totiž zanikla legitimní cestou bez ohlasů odborné i široké veřejnosti. Především v těchto případech je nasnadě podrobná dokumentace památkovou péčí nebo její suplování jinými institucemi nebo jednotlivci. Recenzovaná kniha na to dobře poukazuje, protože bez ní by tyto domy zanikly zcela, aniž by jejich podoba byla zachycena pro budoucnost. Jsou to ale často objekty památkově nechráněné, stojící mimo velkoplošně chráněná území nebo ochranná

pásma. Takové stavby památkové péči ve většině případů uniknou a jejich dokumentace stojí na bedrech místních spolků, angažovaných odborníků a obyvatel. Publikace *Zbořeno* dokládá, že i zdánlivě málo zajímavé nebo památkově málo hodnotné stavby spoluutvářejí *genius loci* místa a jsou součástí naší společné historické paměti.

Kromě klasických bytových a měšťanských domů nebo vil kniha připomíná celou škálu architektury průmyslové, jejíž zachování zůstává v českém kontextu sporadicky se objevujícím výsledkem ukončení výroby. Přitom tyto komplexy, vyrůstající často živelně po několik desetiletí, patří k základním entitám utvářejícím naše sídla. Ačkoliv developer leckdy ujišťuje veřejnost, že zachová alespoň část továrních areálů formou konverze, neděje se tak a Bečková to dobře ukazuje.

Stejně tak Prahu definuje architektura z let 1948–1989, jejíž ochrana je bohužel stále na začátku. Autorka správně tyto stavby nevnímá jako kontroverzní, ale jako přirozenou součást architektonických změn a proudů v našich dějinách. Památková péče má povinnost zástupce těchto staveb chránit, dokud nějaký ještě stojí ve své původní stylové podobě. Příklady jako Transgas, hotel Praha, mazutová výtopna na sídlišti Invalidovna a další dávají tušit, že ani masivní podpora odborné veřejnosti a setrvalý tlak nejen na majitele, ale i ministerstvo kultury nejsou dostatečné. Je nepochybné, že zánik takovýchto neopakovatelných staveb bude v budoucnu brán jako daleko větší prohra než zbourání nájemních domů z druhé poloviny 19. století. Úkolem přesvědčovat veřejnost, úřady a vlastníky, že zejména brutalistní stavby mají svou hodnotu, nesmí být pověřeni pouze aktivisté nebo studenti uměleckých a uměnovědných oborů, ale měla by se za něj postavit institucionální památková péče jako celek, ve všech svých strukturách.

To, že tyto budovy jsou v recenzované knize stavěny na roveň klasické historické zástavbě, je jednou z jejích největších předností. Bečková totiž netřídí architekturu na vhodnou a nevhodnou, ale objektivně popisuje hodnoty všech zbouraných staveb. Věřím, že její publikace se stane impulzem pro vydání podobných katalogů zmizelého pro další města nebo kraje. Pokud už se stavbu z různých důvodů nepovede zachovat, ať její podobu a okolnosti vzniku i zániku máme alespoň zaznamenané.

Mgr. Matěj KRUNTORÁD, Ph.D.
Ústav dějin umění AV ČR, v.v.i.
kruntorad@udu.cas.cz

Ad fontes: the importance of archival materials in the concept of the use of fortifications, subsequent design, construction work, and maintenance on the example of the Terezín fortress

Jiří HOFMAN

Summary: Fortress construction, at least since the 18th century, represents a specific category in terms of archival materials which is characterized by a surprising abundance of information. The volume of archival documentation preserved, for example, for the construction of Terezín or Josefov is at least comparable with the current project documentation of large investments. However, these sources are not taken fully advantage of during repairs to early modern fortress monuments. There is also a lack of more systematic research. This article looks primarily at the example of Terezín, at the preserved types of sources on construction history, and at how to work with them.

Probably the most well-known group of sources are plans. In the case of Terezín, the fortress plans are mainly to be found in three collections – the Terezín Fortress Plans in the Military Historical Archive and the “*Genie- und Planarchiv*” and “*Landesbeschreibung*” collections of the Vienna Kriegsarchiv.

The first type of plans could be called project plans and are designs of buildings, fortifications, and other structures. Another very widespread group of plans is the “*Rapport-Pläne*”. They contain the necessary dimensions, the distinction of building materials (brick/stone) and certain other architectural details. We can only take them as plans for the actual implementation for the year for which they were drawn up. The last group of plans captures the already finished construction; however, these plans are not very detailed. In short, if we want to proceed from the preserved plans, it is necessary to know exactly the purpose and circumstances of their origin.

Equally important, however, is information on the building history stored in archival files. Today, they are stored mainly in three large funds – the fund of the Terezín Engineer Directorate in the Visual History Archive, the fund of the Engineer Headquarters in Vienna, and the fund of the Court War Council, also in Vienna. These funds provide a huge source of knowledge and contain standards such as tender conditions according to which the construction was to be carried out, or contracts containing technology for the construction and production of building materials. Period literature is also important, containing countless accounting materials and reports of inspection committees